

VERHEUGEND INITIATIEF

In M. en W. van 21 Augustus werd in het hoofdartikel gewezen op het schandelijke feit dat de Hoge Commissaris voor het vluchtelingenvraagstuk op ernstige tegenstand was gestuit om het benodigde bedrag van de verschillende regeringen bij elkaar te krijgen. Hier geldt het nu eens een probleem in Europa dat opgelost kan worden, mits er een aantal jaren dertien miljoen gulden wordt opgebracht. De schrijver van het artikel meende dat dit bedrag, hoe gering op zich zelf, te groot was om door particuliere hulpacties te verkrijgen en hij ried daarom aan bij de betreffende personen en instanties er op aan te dringen dat in de komende vergadering van de V.N. het bedrag, door de regeringen gevoteerd zou worden.

Op dit artikel zijn een groot aantal reacties binnengekomen van uiteenlopende aard. In sommige brieven werd opgemerkt dat dit protest een slag in de lucht was als het getal van 350.000 vluchtelingen niet, naar landsaard en politieke overtuiging gespecialiseerd werd. Hij die wel eens een krant inzielt, van welke richting ook, zal voldoende antwoord kunnen krijgen. In een tweede categorie brieven werd gewezen op het feit dat in genoemd artikel de hulpacties der verschillende kerken en de aandacht die aan het probleem wordt gegeven, bv. te Evanston, onderschat was. Nooit is het de bedoeling van de schrijver geweest om welke actie ook te bagatelliseren en hij heeft respect en bewondering voor iedere kerk, groep, partij of individu, die medehelpt om medemens, buiten hun schuld in nood geraakt, te helpen. Hij meende alleen dat het door de Commissies genoemde bedrag niet bijeen gebracht zou kunnen worden door de actie van groeperingen en dat de regeringen de ereplicht hadden om het verschuldigde te voteren,

evenals zij oorlogsslachtoffers uit het eigen land niet alleen overlaten aan particuliere charitatieve acties.

Een derde groep van reacties noemt het artikel te gemakkelijk, omdat het blijft bij een protest en een aansporing, en verder niets. Hoewel het maar weinig brieven zijn die deze inhoud bezitten, geven deze mij aanleiding nog eens, op de zelfde plaats in M. en W., hierop terug te komen om niet het misverstand te wekken dat de redactie geen waardering heeft voor alles wat er gebeurt inzake het vluchtelingenprobleem en om te voorkomen dat men zou denken dat de verschillende acties niet met liefde en offerbereidheid door humanisten gesteund zouden worden. Hoe het geld bijeenkomt is volstrekt bijzaak, dat het er komt het enige dat telt.

Grootse actie

Er is een grootse actie gestart, uitgaande van het N.V.V., die hierin samenwerkt met de K.A.B., om extra uurloon af te staan voor de vluchtelingen. Allerlei instanties uit het bedrijfsleven beraden zich op middelen om te helpen. Talloze schoolkinderen, begonnen in Rotterdam, gaan voor het doel geld inzamelen en dit zijn maar enkele voorbeelden van de waarlijk grootse en veelzijdige actie die door het onvermoeide en inspirerende optreden van Van Heuven Goedhart begonnen is. Als het geld zo bijeenkomt, des te beter, want het gaat om de vluchtelingen en van ganser harte wordt, van deze plaats, elke actie voor dit doel gesteund. Zolang deze mensen in de meestal ellendige kampen vertoeven mag niemand die een eigen dak boven het hoofd heeft en met een eigen sleutel een eigen deur opent deze vluchtelingen vergeten. Het is min of meer

toevallig dat de trotse sleutelbezitter niet in zo'n kamp zit; hoe zou hij dan behandeld willen worden?

Niettemin lijkt het van eminent belang dat ook de weg „van bovenaf” niet uit het oog raakt, want men kan wel veel mensen tot een belangrijk offer brengen voor een of twee maal, maar niet voor een reeks jaren en daarom zullen de regeringen niet moeten kunnen zeggen dat de particulieren het werk wel zullen doen.

Samenwerking

Er is, de laatste tijd vooral, veel goeds tot stand gebracht, in vele sectoren van het maatschappelijk leven, door samenwerking van particulieren met overheidsinstanties en in dit wisselende en voortdurend gecontroleerde evenwicht ligt misschien wel een van de voorwaarden waardoor de westerse wereld niet zal verzwakken, zonder de extrême fouten te vertonen van de nadruk alleen op een der beide kanten. Zo kan deze evenwichtstoestand ook heilzaam werken om deze medemens in nood althans materieel een voorwaarde te scheppen voor een leven dat niet vergald wordt door onmenselijke en onmenswaardige zorgen.

Op volgende pagina's:

2. Ontmoeting der levensovertuigingen; „Bij de dood van een parelhoen”;
3. Kerk en ras;
4. Humanisme en perfectionisme;
5. Doel van de ethische beweging in Amerika;
6. „De humanist in deze tijd,” een antwoord;
7. De grote jongen;
8. „Mijn psychoanalyse”.

Ontmoeting der levensovertuigingen

ZIEDAAR het thema dat behandeld werd op de bijeenkomst, welke in de week van 1 tot 7 Augustus werd belegd door de Humanistische Stichting Socrates en welke gehouden werd in het voor dit doel zo bij uitstek geschikte gebouw van de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort.

Met grote voldoening kan gewag worden gemaakt van het welslagen van het samenzijn van een 70-tal deelnemers in een harmonieuze sfeer, waarin met aan-

dachtige belangstelling geluisterd werd naar de voordrachten, die door sprekers van verschillende richting en overtuiging werden gehouden.

Dat het in een wereld van sterke verdeeldheid, waarin allerwegen scheidsmuren worden opgetrokken, welke alle uitzicht belemmeren, mogelijk is gebleken om zich gemeenschappelijk te beraden, stemt tot grote voldoening en kan gemoreerd worden als een feit van verstrekkende betekenis. Men was hier immers niet bijeengekomen om standpunten te „verdoezelen”, maar om in openhartige gedachtenwisseling zich een begrip te vormen van wederzijdse mening en na te gaan „Wat ons bindt en scheidt”. Het kwam zelfs herhaalde malen voor dat aan een spreker, die naar de mening der toehoorders te veel blijk gaf van waardering voor het humanisme, verzocht werd om ook de „scheidslijn” duidelijk te markeren.

Een verheugend verschijnsel was het ook, dat in de uitvoerige debatten die volgden op de voordrachten, critiek niet gespaard werd, maar dat deze steeds (en zonder enige uitzondering) op uiterst tactische en moreel verantwoorde wijze werd geuit. Deze wederzijdse vrijwillige discipline heeft niet weinig bijgedragen tot het welslagen der studieweek, waarin geen enkele wanklank werd vernomen. Zowel

voor de leiders als voor de deelnemers was dit een grote voldoening waardoor de „Zomerschool 1954” in veler herinnering zal blijven voortleven als een zéér geslaagde bijeenkomst. Haar voornaamste kenmerk was stellig de openheid die zulk een belangrijke factor vormde bij de bereidheid om elkander te ontmoeten, ten einde een inzicht te krijgen in elkanders opvattingen.

Dat zulks mogelijk is gebleken is voor de leiders een aanwijzing, dat het stellig zin heeft om hun streven voort te zetten. Reeds nu worden plannen beraamd voor een „Zomerschool 1955”, waarvoor reeds een aantrekkelijk programma is ontworpen en waarvoor binnenkort overleg zal worden gepleegd met de sprekers, die hiervoor zullen worden aangezocht.

Terugblikkend op de afgelopen studieweek ervaart men grote tevredenheid. De deelnemers hebben hiervan onomwonden blijk gegeven en zij geldt allen die hebben bijgedragen tot het bereiken van het resultaat. Het noemen van namen moge hier achterwege blijven. Evenwel dient één uitzondering te worden gemaakt en wel ten aanzien van de heer d'Angremont. Deze toch heeft bijzonder veel gepresteerd voor het vlotte verloop der studieweek. Hij wist door zijn grote tact, bereidwilligheid en activiteit zo velen te stimuleren, dat hij stellig een „eervolle vermelding” heeft verdiend.

Eén der deelnemers.

Ralph Waldo Emerson

„Zeven Essays”

De aandacht moge gevestigd worden op een werkje, dat dezer dagen als no. 39 van de — door de Wereldbibliotheek te Amsterdam uitgegeven — „Wereldboek” in herdruk is verschenen, nl. „Zeven Essays” van Ralph Waldo Emerson, een boek van grote waarde voor ons gedachtenleven. Een beschrijving ervan in kort bestek te geven is vrijwel ondoenlijk. Derhalve wil ik mij bepalen tot het overnemen van enkele zinsneden die m.i. actuele betekenis hebben. Zij zijn slechts een zwakke afschaduwing van de gedachtenrijkdom die dit werkje bevat.

„Niemand kan spreken zonder zichzelf te oordelen. Of hij wil of niet, met ieder woord dat hij spreekt geeft hij de anderen een beeld van zijn persoonlijkheid. Elk oordeel valt terug op hem die het uitsprekt. „Ge kunt geen kwaad doen zonder kwaad te lijden. Niemand, zegt Burke, was in een of ander opzicht laatzinnig, zonder daarvoor te boeten. Wie in het gezelschapsleven exclusief is, ziet niet in hoe hij zich juist van een genot berooft door te trachten het zich te verwerven.”

Het volgende lezend denken wij onwillekeurig aan zekere recente uitingen van „hooggeplaats- te zijde”:

„Wie op godsdienstig gebied exclusief is, ziet niet in, hoe hij de poort des hemels sloot, waar hij trachtte haar voor anderen te sluiten.”

„De vrees is een leermeesteres van grote wijsheid en de heraut van alle revoluties. Dit ene leert zij: — dat overal, waar zij verschijnt, bederf heerst...”

Ten slotte:

„Dat, wat een mens doet, maakt hij tot zijn bezit. Wat heeft hij met hoop en vrees te maken? Zijn macht ligt in hemzelf. Laat hij niets van hetgeen hij heeft als bestendig beschouwen, behalve dat, wat hij van nature bezit en wat, zolang hij leeft, zich uit hem ontkiemen moet. De gaven der fortuin zal hij als bladeren der zomerbomen zien komen en gaan; laat hij ze dan rond zich uitstrooien als de tijdelijke tekenen van zijn oneindige scheppingskracht.”

Ik wil mij tot deze citaten bepalen. Wanneer ik aan mijn aandrang toe zou geven, zou ik deze door talloze andere laten volgen. Dit zou echter volmaakt onnodig zijn. Wie van ons behoefte gevoelt een gedachtenwereld te ontsluiten van ongekende ruimheid sla het boekje, dat goedkoop is, op en verdiepe er zich in.

L. C. B.

BIJ DE DOOD VAN EEN PARELHOEN

In 't luide, ronde dorp dat Aardbol heet
leest elkeen elke dag de naam der doden,
doch rouwen wordt door hun getal verboden,
zodat men zelfs zijn vaders graf vergeet.

Tot men in 't zand een zieke vogel vindt,
het zachtgrijs parelhoen met brekende ogen;
en al wat sterft houdt plots uw hoofd gebogen
over het laf geheim dat weer begint.

Wat broze leven siddert in uw hand,
wil nóg alleen en vrij zijn in het sterven,
u leren dat ge uw dag niet moet bederven
omdat een kleine vlam is uitgebrand.

Doch gij leert méér als gij de spade steekt:
dat zelfs de grond ruikt als een reeuwse wonde
en dat de stilte uit alle ontvolesde monden
in 't stomme van dit verse lijke spreekt.

KAREL JONCKHEERE
(geb. 1906)

Uit: De Hondenwacht
(Wereldbiblioth., Amsterdam-Antwerpen)

KERK EN RAS

*Bessere Leute müssen jetzt wachend
ihre Nächte verbringen. — Heinrich
Heine in 1843.*

IN een nu nog uiterst lezenswaardig artikel over gevangenisstraf en vergelding — aan welk opstel bovenstaand motto is ontleend — schrijft Heine: „Merkwaardig! Terwijl op dit gebied (nl. van de vergelding) de godsdienst vooruitstrevend blijkt, is de filosofie hier stationair — nu zou men zeggen: reactionair — gebleven. Zelfs Hegel wist niets beters te doen dan de ruwe vergeldingsbeschouwingen enigszins te vergeestelijken, ja tot poëzie te verheffen.” Heine gaat hier dus uit van de in niet-kerkelijke kringen meestal heersende opvatting, dat de godsdienst in het algemeen „reactionair” is. De voorgangers waren vervuld van de „scheppende levensstroom”. De kerken echter hebben zich aangepast aan hun omgeving en de gewoonten van hun tijd en dienen eer de tijdelijke dan de oorspronkelijke idealen, waarvan zij belijden de bewakers te zijn, doch die een blijvende kritiek op hun gangbare practijken oefenen.

Maar deze critici vergeten vaak deze ontwikkeling algemener te beschouwen. Is dit stationair worden, verstarren, verstenen, reactionair worden, niet het lot van elke massaal en ouder geworden stroming, die van gemeenschap en gemeenschappelijke beweging tot maatschappelijke organisatie, organisatie in een bepaald maatschappelijk verband, geworden is? Mee-doende aan machtsvorming is zij van dit streven zelf de dupe: wordt centralistisch, hiërarchisch, zoals de r.k. kerk. Bestaande vorm en traditie worden gesteld boven het „scheppende vermogen”, dat toch de oorspronkelijke voorgangers en bewegers heeft beziel en dat in de ritus gekanoniseerd is. De status quo (bestaande toestand) is in de plaats van de vroegere eschatologische (heils-)verwachtingen getreden, of deze nu van godsdienstige of sociale aard waren.

Massaal en machtig geworden worden zij slachtoffer van het gigantisme (van hun reusachtige afmetingen), van het onpersoonlijke wangedrocht, dat meer moloch is dan de kleine moloch van een lang voorbijge tijd. In kritieke tijden, wanneer het bestaan van deze reuzenorganisatie zelf bedreigd wordt of schijnt, worden zijn kwade eigenschappen en mogelijkheden tot in het oneindige versterkt.

Een dergelijke ontwikkeling is dus niet typisch voor een bepaalde organisatie. En dit maant reeds tot voorzichtigheid bij een oordeel, wanneer men naar objectiviteit streeft; al vraagt dit streven naar objectiviteit nochtans een klaar en duidelijk oordeel, wanneer belangrijke waarden in het geding zijn.

HET zou onrechtvaardig zijn van de protestantse kerken alléén maar te zeggen, dat zij „reactionair” zijn. Dat de ex-communist en directeur van een onderzoekingscommissie van McCarthy, Matthews, beweerd heeft, dat de

Protestantse predikanten in de U.S.A. in belangrijke mate communistisch geïnfecteerd zijn, geeft reeds te denken. Al is deze bewering door een officieel rapport van het comité voor on-Amerikaanse activiteit gelogenstraft.

Terwijl in een straffe organisatie als van de R.K. kerk het opkomen van een nieuwe, of misschien zelfs oude en met het oorspronkelijke christendom eng verbonden stroming zeer moeilijk is, (men denke aan het lot der arbeiders-priesters in Frankrijk) gaat zo iets in het losse verband van de Protestantse kerken minder moeilijk. Zij vormen ook niet een internationale machtsorganisatie en zijn meer op de betekenis van de enkeling en dus ook van de leek ingesteld.¹⁾

Bekend is dat in de Protestantse kerken in de laatste tijd een stroming aanwezig is, die probeert minder traditioneel, meer objectief, leven en wereld te beschouwen. Op de Assemblée van de Wereldraad der Kerken te Evanston is gebleken, dat deze stroming in betekenis toeneemt.

Dat door een sectie blijkbaar heel wat aangemerkt is op het humanisme behoeft ons niet te verwonderen. Maar een Aziatisch geleerde heeft er ook gezegd, dat op negatieve wijze over het wetenschappelijke humanisme is gehandeld en afbreuk gedaan aan de wetenschap en het zoeken naar de waarheid. Ook anderen waren van mening, dat het humanisme te scherp werd aangevallen en wezen erop, dat er ook een christelijk humanisme bestaat.

In een resolutie wordt er bij de landen van Oost en West op aangedrongen, „om het gesprek met elkaar voort te zetten, haat en kwaadwilligheid te vermijden en uit te zien naar wegen, waardoor vrees en achterdocht uitgebannen kunnen worden.” („N. R. Ct.” 1 Sept. '54).

BIZONDER verheugend is de heldere uitspraak, die de Assemblée gedaan heeft over het rassenvraagstuk. Dr. Marais uit Zuid-Afrika heeft de apartheidspolitiek in de Zuid-Afrikaanse Unie verdedigd. Hij zeide dat men rekening moet houden met Gods wil om de verschillende naties en de verdeling in rassen te laten bestaan. In een Synodale verklaring van zijn Kerk is gezegd: „In het gewone maatschappelijke verkeer, in het bijzonder waar het de nationale moraal betreft, moet elk ras zijn nationale karakter bewaren door zich in zijn eigen bijzondere kring terug te trekken. Echt Christendom komt niet tot ontplooiing in een gemeenschappelijk sociaal verkeer, waarin het nationale eigene van elke radikale groep wordt bedreigd.” (Weekbulletin van het Persbureau der N.H. Kerk, No. 8). Hij was de enige, tegenover een reeks van zwarte en blanke sprekers over dit onderwerp, die de apartheid verdedigde.

De Assemblée sprak zich tegen rasdiscriminatie en apartheid uit.

Tevens heeft de Assemblée zich in haar rapport over de betrekkingen tussen de rassen voor sommige gevallen uitgesproken voor een niet naleven van de door de mens gemaakte

wetten, wanneer iemand deze in strijd acht met zijn christelijke plicht.

In het rapport wordt gezegd, dat de kerk „moet protesteren tegen elke wet of regeling, die onrechtvaardig is tegenover welk menselijk wezen ook of welke de christelijke naastenliefde onmogelijk maakt..... sommige van haar (de kerk) leden kunnen zich gedrongen voelen een dergelijke wet niet te gehoorzamen,” aldus het rapport.

„De kerk oordeelt niet licht over het inbreuk maken op een wet, maar zij erkent, dat een christen de plicht heeft om zo te handelen, wanneer hij van gevoelen is, dat hij dat punt bereikt heeft, waarop de eer en de glorie van God hem nopen om eerder aan God te gehoorzamen dan aan de mens.”

In een rapport wordt gezegd, dat de kerk op mogelijke gevolgen van een dergelijke daad moet wijzen en het vervolgt: „De kerk van Christus kan geen wet goedkeuren, die discriminerende bepalingen bevat op grond van het ras, waartoe men behoort, en die voor wie dan ook de gelegenheid beperkt om onderricht te volgen teneinde voor een roeping voorbereid te worden..... of die op enige andere wijze de volledige uitoefening van de rechten en verantwoordelijkheden van het burgerschap beperkt.....”

De Assemblée nam een reeks van resoluties aan, welke beogen aan alle vormen van segregatie en discriminatie in de kerken zelf een einde te maken en mede te werken tot de afschaffing daarvan in de maatschappij.

In het rapport wordt ook gezegd, dat de kerk geen wet kan goedkeuren, die gericht is tegen huwelijken tussen personen van verschillend ras of verschillende volken, daar het christelijke huwelijk in de eerste plaats een besluit is van twee individuen voor God, hetgeen buiten de jurisdictie van een staat of een cultuur valt.

(„N. R. Ct.” 1 Sept. '54)

Ds. H. van der Linde heeft in de „N. R. C.” (van 7 Sept.) geschreven dat men hoopt door deze uitspraak ook in Zuid-Afrika een verbeterde situatie te weeg te zullen brengen.

Bizonder verheugend is ook de actieve deelname aan de discussies door vertegenwoordigers van zwarte en bruine rassen zelf. Zij grijpen terug naar de beginselen en idealen van de oudste christenen, die in de geschiedenis telkens weer door bepaalde groepen zijn opgedolven en de mensen van hun tijd ermee hebben geconfronteerd. Zo heeft ds. Peter Kwei Dagadu van de Goudkust van West-Afrika o.m. gezegd „dat de Afrikaanse christen niet begrijpt, dat de christenen uit het westen sommige dingen beperken tot het geestelijke terrein en andere tot het seculaire. De Afrikaan maakt een dergelijk onderscheid niet, voor hem is het leven één geheel en alle leven is heilig.” „Indien het christelijk Evangelie niet iets te zeggen heeft in dringende problemen als politiek, het industriële leven, de arbeiders, lonen en de verdeling van het land, dan heeft het geen waarde voor de Afrikaan van vandaag.”

Niet-christenen kunnen zich verheugen over een bewustwording en een eerlijkheid als uit deze woorden spreken, zo goed als zij met blijdschap ervaren, dat in de kerken, die te Evanston bijeen waren t.o.v. de menonwaardige rasdiscriminatie duidelijke taal gesproken is.

J. B. MEIJER.

¹⁾ De R.K. kerk is zeker ook tegenstander van rasdiscriminatie. Daarop kom ik nog wel terug.

HUMANISME EN PERFECTIONISME (1)

DE opmerkingen, welke hierna volgen, zijn bedoeld als een bijdrage tot de discussie over de waarde-fundering van het moderne humanisme. Zij zijn gebaseerd op een inleiding, gehouden op één der discussie-bijeenkomsten van het Humanistisch Verbond in Utrecht. De aanleiding tot deze uiteenzetting was een bespreking van de doelstelling van de Amerikaanse Ethical Union, zoals deze door Felix Adler, één der pioniers van deze beweging, is geformuleerd. Men vindt deze doelstelling op pag. 5 afgedrukt. Mijn betoog zal tot onderwerp hebben enige vraagstukken, welke voortvloeien uit de door Adler gegeven formulering van het volmaaktheids-ideaal.

Wij moeten ons in de eerste plaats rekenschap geven van de betekenis van het begrip „volmaaktheid”. „Volmaakt” wil zeggen: volkomen aan een gegeven doel beantwoordend. Het begrip veronderstelt dus een doel. „Ethische volmaaktheid” impliceert een ethisch doel, dat de denkbeeldige ethisch-volmaakte mens in zijn willen en handelen moet kunnen verwezenlijken. De onvolmaakte mens wordt aldus „gemeten” aan een ideaal-mens. Het is duidelijk, dat aan dit alles de stilzwijgende veronderstelling ten grondslag ligt, dat de mens een bepaalde ethische bestemming heeft, welke bestemming als richtsnoer voor zijn streven moet dienen.

Felix Adler zegt in zijn summier formulering niets naders over dit ethische doel en deze ethische bestemming van de mens. Het zal zijn bedoeling zijn geweest, dit vraagstuk voor nadere uitwerking open te laten. Aangezien men echter zo licht bij het gebruik van dergelijke termen in een vage, idealistische fraseologie blijft steken, lijkt het mij nuttig, dat men zich nader bezint op wat men met „volmaaktheid” wil zeggen. Eén van de voorwaarden van een vruchtbare bezinning hierop is, dat wij ons van de oorsprong en ontwikkeling van dit ideaal vergewissen.

Uitdrukkelijk zou ik er echter op willen wijzen, dat de geschiedenis van een ideaal nooit de geldigheid ervan kan fun-

deren. Of een ideaal geldigheid heeft voor een persoon of een groep, hangt af van de subjectieve voorkeur van deze persoon of groep, niet van een objectieve historische noodzaak. Maar wel kan het inzicht in de herkomst en ontwikkeling van een ideaal ons leren, in hoeverre verwerkelijkingmogelijkheden aanwezig zijn. En deze wetenschap is een conditio sine qua non voor het praktische nastreven van het ideaal.

IN de eerste plaats worden wij gesteld voor het probleem: heeft de mens altijd naar ethische volmaaktheid gestreefd? M.i. zeker niet altijd naar de zuiver ethische volmaaktheid, zoals deze het meest extreem door Kant is geformuleerd: d.w.z. het handelen op grond van een zuiver innerlijk gebod, zonder bijgedachte aan gelukzaligheid, beloning, straf, positieve wetgeving, publieke opinie, succes enz.

Bij de primitieve volken zijn ethiek, wetenschap, kunst en religie nog ongedifferentieerd aanwezig. De ethiek is bij deze volken juist ritueel gedrag, doch dit juiste rituele gedrag impliceert tevens de kennis van het juiste „woord”, dus de primitieve wetenschap, met behulp van welke men onbekende, geheimzinnige krachten kan bezweren en aldus beheersen. Echter, ook de oudste kunstuitingen zijn bezweringsen, zodat hier de voornaamste culturele waardegebieden nog een eenheid vormen. Deze eenheid is in wezen religieus, d.w.z. gebaseerd op een geloof aan en een afhankelijkheidsgevoel ten opzichte van, zoals de godsdienst-historische term luidt, de „gans-andere” wereld. Deze „wereld” wordt niet abstract opgevat, als staande los van en tegenover de „gewone” wereld, maar alle onbekende, overmachtige, schrik-aanjagende werkingen, kortom, alle natuurlijke manifestaties, welke men met de primitieve techniek niet vermag te beheersen, worden er toe gerekend.

Ook in de latere, hoger ontwikkelde, godsdiensten vindt nog geen isolering van het ethisch element plaats. Steeds is op de één of andere wijze het ideaal van de ethische volmaaktheid verbonden met de gedachte aan het goddelijke gebod, de sancties of beloningen, uit het trotseren of opvolgen ervan voortvloeiende, gelukzaligheid in het hiernamaals, of zegeningen reeds — of uitsluitend — in dit bestaan. Dit geldt ook voor het christendom, zoals dit wordt beleden door de grote massa der gelovigen, maar meestal eveneens in de formuleringen der theologen.

De differentiatie van de geestelijke waardegebieden, z.a. religie, ethiek, wetenschap, kunst, voltrekt zich in wisselwerking met de differentiatie der maatschappelijke functies. In de loop van de

tijd scheiden zich de functies van vorst en priester, van priester en kunstenaar, van magiër en wetenschappelijke onderzoeker, enz. enz. De voorwaarde voor dit proces is in het algemeen, dat in de economische sfeer de arbeidsverdeling een zekere hoogte heeft bereikt. In de verschillende grote beschavingskringen heeft deze ontwikkeling zich in zeer ongelijke mate doorgezet. In de Europees-Amerikaanse cultuur is deze tendentie verreweg het duidelijkst zichtbaar.

Eén van de symptomen van dit differentiatieproces nu is de saecularisering der ethiek, d.w.z. de ethiek maakt zich los van de religie in het algemeen, en de godsdienst in het bijzonder, zij wordt „autonoom”. Hiermede correspondeert het ontstaan van het zedelijk bewustzijn als relatief autonome geestelijke functie. Vooral door middel van de „Aufklärung” heeft deze tendentie zich doorgezet. Dat bij deze ontwikkeling ook de politiek (Macchiavelli) en de economie (klassieke liberale school) zich van de ethiek emancipeerden, is niets anders dan een symptoom van hetzelfde proces.

UIT het bovenstaande volgt, dat het essentiële probleem voor het moderne humanisme met betrekking tot het streven naar ethische volmaaktheid, aldus kan worden gesteld: Hoe dient een ethiek, welke geen godsdienstige grondslag heeft, in haar geldigheid gefundeerd te worden? Deze vraag betreft niet de innerlijke gebodsvorm en het daarmede verbonden formele volmaaktheidsideaal in de geest van Kant. Ongetwijfeld is in de mens aanwezig een innerlijk gebod, dat hem bij zijn handelen leidt en in tegenstelling tot zijn neigingen kan staan. Dit gebod wordt hem bijgebracht door zijn opvoeding (via ouderbinding en andere psychologische complicaties) en vertegenwoordigt het belang van de maatschappij-formatie, waarvan hij deel uitmaakt, tegenover het individuele belang. Stelt men echter een volmaaktheidsideaal, dan moet

H.V.- sprekers: vergeet het Zuiden niet

In het eerste nummer van het tijdschrift voor sprekers van het H.V. is abusievelijk niet vermeld dat zij in 't bijzonder ook de zuidelijke gemeenschappen van het H.V. hun aandacht moeten geven. Het is moeilijk voor de secretarissen het programma voor het komend seizoen vol te krijgen. Om dit verzuim van „de Stenvork” goed te maken verschijnt dit bericht in „M. en W.”.

Lezingen, die de VARA op Zondag uitzendt

- 19 Sept.: P. A. Pols, „Schuldig bevonden”;
- 26 Sept.: dr. O. Noordenbos, „Een broertje en een zusje”;
- 3 Oct.: dr. J. P. van Praag, „Is het humanisme een „zuil”?”;
- 10 Oct.: „Onze verantwoordelijkheid v. d. medemens”. Openingsrede van het congres van „Humanitas” door mr. dr. J. in 't Veld.

men zich rekenschap geven van de inhoud van het gebod, en deze inhoud funderen.

De inhoud van het zedelijk gebod wordt bij de primitieve volken bepaald door de overgeleverde magische formules en handelingen, en de taboe's. Bij de godsdiensten zijn de uitspraken der heilige boeken, uitspraken „ex cathedra” e.d.m. bindend. Hierdoor wordt de wil van God geopenbaard en deze wil is norm voor het menselijk handelen.

Het geseculariseerde humanisme heeft zijn volmaaktheidsideaal aan het christendom ontleend: de idee van de gelijkwaardigheid van ieder mens is afkomstig van de christelijke gelijkheid van alle mensen voor God; de gezindheidsethiek der humanisten is eveneens van christelijke oorsprong: men behaagt God niet door uiterlijk handelen, doch door de goede gezindheid, welke aan dit handelen ten grondslag ligt. Weliswaar vinden wij deze elementen reeds vóór het ontstaan van het christendom, of buiten de actieradius van deze godsdienst (b.v. bij sommige Indische filosofisch-religieuze secten), maar wij westerse humanisten hebben deze geesteshouding door ons christelijk verleden verworven. Onze levensbeschouwing is, zoals Ter Braak het heeft uitgedrukt, een christendom zonder God.

De vraag, welke ik hierboven stelde, kan aldus gepreciseerd worden:

Komt het humanistische zedelijke volmaaktheidsideaal niet volkomen „in de lucht te hangen”, zonder het begrip van een (i.c. christelijke) God, die optreedt als „maatstaf” van volmaaktheid?

De oudere humanisten hadden een steevast vertrouwen in de „natuur” van de mens. Zij namen aan, dat de mens, onafhankelijk van godsdienstige voorstellingen, een volmaaktheidsstreven in zich borg.

Is deze opvatting nu nog houdbaar? Het is bezwaarlijk, deze vraag te beantwoorden, aangezien wij weinig of niets van de oorsprong van het geestelijk leven van de mens weten. Zoals ik al zei, vinden wij bij alle enigszins gecultiveerde volken een soort volmaaktheidsstreven, hoewel geenszins van abstract-ethische aard. Het komt mij voor, dat de meest waarschijnlijke hypothese hierover door Bergson is opgesteld, hoewel ik deze hypothese slechts onder voorbehoud aanvaard en deze aanvaarding geenszins mijn instemming met het filosofische stelsel van deze wijsgeer inhoudt.

Bergson wijst erop, hoe bij het dier drift en instinct (d.w.z. het spontane, aangeboren besef, hoe de drift het best te bevredigen is) volkomen op elkaar zijn afgestemd. Bij de ontwikkeling van verstand en werktuig (kenmerken van de menswording), welke het instinct en de natuurlijke organen gedeeltelijk vervangen, gedeeltelijk modificeren, ontstaat een tegenstelling in de psyche. Het bewustzijn,

dat zich over verleden en heden uitstrekt, het vergelijkend verstand, doet de mens in toenemende mate zijn onmacht beseffen tegenover de machten, welke hij technisch niet kan beheersen. Dit onmachtsbesef vormt een bedreiging voor zijn levenswil en levensmoed. Tot bestrijding van deze levensvijandige tendenzen schept de menselijke psyche zich bepaalde fantasievoorstellingen van magische of godsdienstige aard: Wanneer het juiste rituele gedrag in acht wordt genomen, of Gods gebod stipt wordt opgevolgd, ofwel de juiste gezindheid aanwezig is (deze opvattingen komen dikwijls naast elkaar of onherkenbaar vervlochten in de traditionele godsdiensten voor), dan kan de mens de onbekende machten beheersen, of hij leeft ermee in harmonie, of hij wordt er in het hiernamaals van verlost enz. enz. Welke vormen deze compensatievoorstellingen, die dus een functie van de menselijke levensdrang zijn tegenover de destructieve werking van de geest, aannemen, hangt af van economische, poli-

tieke e.a. factoren, van de stand van kennis van natuur, menselijk zieleleven en sociale verhoudingen enz.

ANVAARDEN wij in grote trekken deze hypothese, dan is het duidelijk, dat wij, bij de huidige stand van natuurwetenschap, psychologie en sociale wetenschap geen dusdanige compensatievoorstellingen meer kunnen vormen. Hoe een filosofisch vakspecialist hierover moge denken, de grote massa van mensen wil steeds aan dergelijke voorstellingen een objectieve realiteit van natuurlijke of bovennatuurlijke aard zien toegekend, willen deze voorstellingen geldigheid voor haar krijgen. Het vormen van pseudo-wetenschappelijke, doch „aardse” ideologieën, zoals de moderne mythologieën (rassenleer, Marxistische eschatologie), komt voor ons niet in aanmerking.

J. HOVY.

Doel van de ethische beweging in Amerika - door FELIX ADLER

Het doel van de E.B. is, zijn leden te bezielen met een bepaald ideaal, n.l. dat van de ethische volmaaktheid der menselijke samenleving als het hoogste doel van de mens op aarde, waaraan alle andere doelstellingen ondergeschikt en dienstig behoren te zijn.

Het doel der E.B. is, zijn leden de meest ernstige begeerte in te scherpen, om dit doel in hun eigen leven te verwerkelijken.

De E.B. verklaart, dat een ethisch leven is te verwerkelijken door het beste in het leven van anderen een kans te geven, en nooit er naar te streven vooruit te komen ten koste van anderen.

De E.B. stelt vast, dat het mogelijk is zo te leven zonder een geformuleerd credo en zonder filosofische dogma's, en een innerlijk ervaren religie te bezitten zonder uiterlijke vormen.

Wij loochenen of verkleinen niet de verstrekkende betekenis van godsdienst of van filosofische beschouwingen van grote denkers. Integendeel, wij beschouwen ze als onoverwinnelijke manifestaties van het hogere wezen van de Mens, maar wij beschouwen ze alleen als waardevol in de zoëven genoemde omschrijving, in zoverre zij het ethische ideaal in het licht stellen en het menselijke gedrag inderdaad beïnvloeden.

Wij streven ernaar, over te nemen wat levende waarheid is in de morele ervaringen van de geslachten vóór ons, maar tege-

liktijd de morele waarden opnieuw vast te stellen in het verband van deze tijd, en ze daaraan aan te passen, en bovenal zelf bij te dragen tot het opbouwen van morele waarden, zover onze uiterste pogingen ons daartoe in staat stellen.

De E.B. wil trachten te voorkomen, dat het ethische ideaal zal verstenen, in de overtuiging, dat het altijd een groeiend ideaal moet blijven, en dat het steeds overtuigender en stralender moet worden, waar het zich steeds ontwikkelend intellect en het karakter der mensen zich nieuwe inzichten zal veroveren.

Ten slotte stelt de E.B. vast, dat het bijdragen tot de vervolmaking van de mensheid een souverain goed is, voor volkeren zowel als voor maatschappelijke groepen, niet minder dan voor individuele personen.

Zij, die zich deze ethische taak tot schepend doel stellen, zullen nooit afdwalen naar de twijfel, of het leven waard is geleefd te worden. Het uitzicht op dit grootse doel zal hun moed geven om het leven met opgeheven hoofd tegemoet te treden, wát ook de eis mag zijn, en te volharden in hun pogingen, ondanks eindeloze mislukkingen en met geringschatting van ieder afzonderlijk succes, om daardoor een schoner geluk te ontdekken in de vreugden des levens, en de ster te zien boven de bekommernissen en smarten die het leven meebrengt.

(Vertaling door
mevr. H. Bolkestein-Kraft)

De humanist in deze tijd

De heer Swierstra heeft in M. en W. van 24 Juli ernstige critiek doen horen op mijn artikelenreeks „De humanist in deze tijd”. Hij vraagt zich af wat mijn beschouwingen over de huidige maatschappelijke ontwikkeling en de moderne productietechniek met humanisme te maken heeft. Ik vraag mij op mijn beurt af, wat de waarde is van het moderne humanisme wanneer het niet óók ten aanzien van de hedendaagse maatschappelijke vraagstukken iets te zeggen heeft. Van dag tot dag worden wij geconfronteerd met allerlei vormen van geestelijke en maatschappelijke nood, met allerlei sociale vraagstukken. Moet men daarover nu zwijgen of „de beantwoording van die vragen aan deskundigen overlaten”?

Wanneer het humanisme een beweging is, die op de bres staat voor geestelijke vrijheid, sociale gerechtigheid en menselijke waardigheid, kan het moeilijk de ogen sluiten voor allerlei maatschappelijke problemen, zoals de moderne productietechniek, de menselijke verhoudingen in de bedrijven, de maatschappijstructuur enz. Een humanisme, dat afziet van een „standpunt in de tijd” is veroordeeld tot een steriele „Schöngeisterei”. Ook de kerken zijn (eindelijk!) gaan inzien, dat men niet voorbij kan gaan aan de sociale problematiek. Opmerkelijk is, dat als programmapunt van de vergadering van de Wereldraad van Kerken in Evanston werd genoemd: „De plaats van de arbeider in de moderne industrie en de taak van de georganiseerde arbeid in de moderne samenleving.”

S. suggereert, dat ik alle technificatie en mechanisatie zou afwijzen. In mijn artikel van Juli/Augustus 1953 heb ik duidelijk de positieve resultaten van het technificatieproces naar voren gebracht en mij gedistancieerd van de „romantische weeklagers”. In het nummer van 19 April schreef ik voorts „dat alleen door middel van de technische vooruitgang voor de vele miljoenen in Europa een zekere welvaart geschaapen kon worden”. Ook is het duidelijk, dat de mechanisatie de arbeiders van verschillende soorten zware arbeid heeft ontlast. De moderne productietechniek heeft evenwel ook schaduwzijden, die ik uitdrukkelijk aan de orde stelde.

Merkwaardig is, dat S. met mij in de bedrijven onverschilligheid en gebrek aan initiatief constateert. In dit opzicht zijn we het dus blijkbaar eens. Dat hier een taak ligt voor onze opvoeders spreekt vanzelf. Ik heb in mijn artikel o.m. óók deze vraag gesteld: bevordert de huidige productietechniek niet de angst voor verantwoordelijkheid, gebrek aan initiatief en onverschilligheid? Hierop heb ik getracht zeer summier en gedeeltelijk een antwoord te geven.

S. zegt: „Nu zou het op de weg van een arbeidspsycholoog liggen om hiertegen te opponeren” (n.l. tegen het „idealistische geschrijf” van K.). Ik wil dus graag enkele willekeurige recente citaten geven o.m. van door S. zelf als getuige opgeroepen arbeidspsychologen, waaruit wel blijkt, dat zij allermint het standpunt van S. delen. Ook de president van een grote Amerikaanse maatschappij schreef onlangs in „Personnel Journal” (Baltimore, Juli/Aug. '54): „The great disadvantage, of course, is that specialization produces a man with limited knowledge and limited interests and experience, except in rare instances. The world of the specialist is a narrow one, and it tends to produce narrow human beings”¹⁾

Uiteraard geldt dit ook voor hen wier dagtaak gespecialiseerd is tot eentonige herhaalwerk, al dan niet in de dwangbuis van de lopende band. In het tijdschrift „Chefs”, Revue Mensuelle, publiée par l'Association d'Organi-

Antwoord aan R. SWIERSTRA

sation Scientifique du Travail” (Genève, Jan. '54), zegt een medewerker:

„Nous ne sommes plus des hommes libres au travail, mais le travail nous a incorporés en détruisant notre personnalité, notre liberté, c'est cela qui nous harasse, qui paralyse la production et qui décourage au point de créer l'indifférence.”²⁾

Voorts verwijst ik S. b.v. naar het boekje van de bedrijfspsycholoog drs. G. Bos: „Ziensch-wijzen en gedragingen bij het leiding geven” (o.a. pag. 29). Een oordeel van andere zijde konden we onlangs vernemen op een congres van leraren aan Duitse ambachtsscholen. In het „Deutsches Handwerksblatt” (10 Aug. '54) werd het volgende opgemerkt:

„Die Entwicklung der Technik in den letzten 100 Jahren hat uns gelehrt, dass Segen und Fluch sehr dicht beieinander liegen können. Dem Wesen nach ist Technik etwas Segenreiches und Friedliches, sie wird nur dann ins Gegenteil gekehrt, wenn menschliche Werte nicht mehr den Massstab für das Abwägbar bilden.” Men wijst er dan op, dat alles gedaan moet worden om de mens „vor der Zerstörung menschlich-sittlicher Substanz zu bewahren, die bei einer fortschreitenden Mechanisierung des Lebens eintreten kann, wenn ihr keine echten menschlichen Werte entgegengesetzt werden.”³⁾

De opvatting van S., als zou eigenlijk alleen de beloning van betekenis zijn, is al lang door de feiten achterhaald. Enquêtes en onderzoeken hebben aangetoond, dat ook andere factoren een zeer belangrijke rol spelen, zoals waardering en eerbiediging van de persoonlijkheid, goede betrekkingen met mede-arbeiders en superieuren, interessant en afwisselend werk, het gevoel tot een gemeenschap te behoren, de mogelijkheid grieven te uiten, sociale waarborgen enz.

door

P. KRUG

Anderen hebben de moderne fabriekarbeid vaak nog zwarter geschilderd dan ik deed. In het zeer deskundige tijdschrift „Organisation Scientifique” (Brussel) van Jan. '54 werd gesproken over „La deshumanisation du travail” en werd de arbeid gekarakteriseerd als „parcellaire, automatique et passif, monotone, sans sécurité, déraciné, dévalorisé, sans joie”.⁴⁾ Evenals deze auteur ben ik van mening, dat er ernstige gevaren dreigen, waar de productietechniek de mens dwingt tot absolute gebondenheid aan de machine (bv. het gebonden tempo van de lopende band). Ook in zijn arbeid moet de mens iets kunnen vinden van zelfverwerkelijking en levensvervulling. De mens kan zich eerst ontplooiën wanneer hij gelegenheid heeft al zijn vermogens zo veel mogelijk tot ontwikkeling te brengen. Menselijke vermogens, die niet tot ontwikkeling gebracht worden, gaan te gronde of degenereren. Dit is een biologische wet.

Wat de toekomst betreft meen ik toch, dat er geen reden is voor een uitzichtsloos pessimisme. Naarmate de techniek voortschrijdt zal veel geestdodende herhaalwerk door de machines worden overgenomen. Door de dan bereikte volautomatisering zal de taak van de arbeider

beperkt worden tot toezichthouden op de machines. Aan dit stadium zijn we echter nog lang niet toe. Natuurlijk roept ook deze volautomatisering weer nieuwe problemen op, doch hierop kan hier niet worden ingegaan (men leze de beschouwingen van F. Polak en J. Fourastié). Wat de problemen nu betreft, ik heb — ook weer zeer summier — gewezen op een mogelijke remedie in de vorm van medezeggenschap van de arbeider, taakverruiming, vormingsbijeenkomsten en informele groepsvorming, decentralisatie, variabele budgettering enz. Wat dit alles nu met utopisme te maken heeft is mij een raadsel.

S. maakt zich wel erg gemakkelijk van allerlei vragen af. Hij schrijft, dat arbeiders nu voldoende vrije tijd hebben. Hiermede is het arbeidsvraagstuk zelf niet opgelost. Bovendien merkt S. zelf nog op, dat de besteding van deze vrije tijd evenzeer een probleem is. Uit zijn opmerking „liefde, schoonheid en droom zijn volgens K. voorwaarden voor het mens-zijn” blijkt wel, dat S. mijn artikel (17 April) onnauwkeurig gelezen heeft. Ik wees juist primair op de betekenis van de arbeid voor de persoonlijkheidsvorming. Voorts hecht ik grote waarde aan esthetische en culturele vorming e.d. S. ziet hiervan blijkbaar het belang niet in.

Er zou over de opmerkingen van S. nog veel meer te zeggen zijn. Zo b.v. over zijn conclusie, dat de arbeider „zeer behoorlijk” betaald wordt. „Zeër behoorlijk” is een subjectief en rekbaar begrip. Ondanks de zeer belangrijke sociale verbeteringen hebben talrijke arbeidersgezinnen (en niet alleen de grote gezinnen) nog de grootste moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. Ik zou wel eens willen weten hoeveel procent van de minder geschoolde arbeiders het door het NIPO vastgestelde minimumloon om rond te komen van f 67,— per week ook werkelijk heeft en hoeveel er beneden blijven. Overigens is dit een economisch probleem, dat in mijn artikelenreeks niet aan de orde is geweest. Ongetwijfeld zal dank zij de ontwikkeling van techniek en economie in de toekomst een verdere verhoging van de levensstandaard mogelijk zijn.

Mogen we S. geloven, dan leven we nu in „le meilleur des mondes possibles”⁵⁾. Aangezien S. een ieder, die zijn standpunt niet deelt, blijkbaar indeelt bij de „theoretici met gebrek aan werkelijkheidszin” wil ik tot slot graag iemand uit de praktijk, n.l. een vertegenwoordiger van de werknemers citeren wiens conclusies ongeveer parallel lopen met de mijne.

„Wij moeten de arbeid voor ieder weer zinvol maken, dat wil zeggen een strijd voeren tegen de verhoudingen die de arbeider het gevoel geven niet volwaardig te zijn en voor minder te gelden dan de machine, die hij bedient, een strijd voeren tegen de onpersoonlijking, de massalisering der mensheid... Wij hebben hen (de arbeiders) getoetst op hun economische bruikbaarheid alsof zij een productiemiddel waren gelijk werktuigen en gereedschappen. En als wij willen herstellen wat wij hebben stukgemaakt, zullen wij een nieuwe maatstaf moeten kiezen, die de mensen beoordeelt op hun persoonlijke, menselijke waarde... Eerherstel van de menselijke factor eist een nieuwe industriële revolutie” (tijdschrift „Mens en Onderneming”, Aug. 1951).

1) „Het grote nadeel is natuurlijk, dat specialisatie een mens vormt met beperkte kennis en beperkte interessen en ervaring, uitgezonderd in zeldzame gevallen. De wereld van de specialisten is een beperkte wereld en hij draagt bij tot het vormen van beperkte menselijke wezens”.

De grote jongen

THEO Thijssen heeft eens een kinderboek geschreven, dat het leven beschrijft van een aantal jongens in de hoogste klasse van de lagere school. Aan dit frisse boek „Jongensdagen”, dat de vitaliteit en de dynamiek van het jongensleven in de grote stad vol humor tekent, werd ik herinnerd door Beets' beschouwing over de grote jongen.¹⁾ Ook hij betreft in zijn studie de literaire beschrijving van de leeftijdsperiode van de negen- tot veertienjarige jongen. Doch zijn doel is niet een literair-critische beschouwing van de Amerikaanse jongen, de Hollandse jongen, de Deense jongen, de Russische „kleine held”, maar het zoeken naar een voorlopige situatie-bepaling van het beeld van de jongen in zijn ontmoeting met nieuwe belevingen, in zijn ontmoeting met ouderen, met leeftijdsgenoten en met zichzelf als een zichzelf blijvende, maar toch veranderende Ik.

De weg, die Beets in dit onderzoek volgt, sluit, zoals hij op verschillende plaatsen aangeeft, meer aan bij de tradities van het wijsgerig-literair onderzoek, dan bij een langzamerhand verouderende doch hardnekkig voortbestaande traditie in de psychologie om de persoonlijkheid op te delen in abstracte begrippen. Uitgangspunt is evenals in het literaire werk de levende situatie, waar de persoonlijke ontmoeting van alle dag plaats vindt.

De situatie van de grote jongen laat zich opdelen in een aantal bestaansgebieden, die elk een eigen structuur, een eigen kleur hebben.

„Thuis” (Hoofdstuk VI) staat de jongen tegenover het vertrouwde, het eigene, dat bescherming en vertrouwen geeft. Maar tegelijkertijd treedt de zelfstandig-

heid op, die de mogelijkheid tot verruiming van het eigen leven moet geven.

„Onderweg” (Hoofdstuk VII) beleeft de jongen het grote avontuur van de lokkende verte, van de uitdaging der anderen, van de ontmoeting met de andere jongen en het meisje. Onderweg-zijn is de mogelijkheid tot het verwerkelijken van de zelfstandigheid en het verkennen van het nieuwe, dat de wereld hem biedt.

„De school” (Hoofdstuk VII) beziet Beets als het terrein van de veilige eigen beschutting, van afhankelijkheid, maar ook van de confrontatie met de eigen prestaties. „De school is een intens wisselvallig bestaansgebied” waarin niet alleen de ontmoeting met de onderwijzer, maar ook met de morele waarden plaats vindt.

De werkwijze van Beets biedt nog een ander aspect dan de analyse van het bestaan van de grote jongen tegen de achtergronden van een volwassenenwereld, die gericht is op de opvoeding van een jongen. Doordat hij metterdaad de jongen volgt in zijn belevingssituaties in het gezin, op straat en in de school, is hij in staat het jongensleven tot in ogenschijnlijk onbelangrijke details te analyseren. Zo treft ons op elke pagina een nieuw aspect van het oneindig gevarieerde bestaan van de vechtende, voetballende, stoeiende, werkende, springende, verliefde jongen. Door gische methode weet hij ook de lezer mee te laten leven in de situaties op het speelterrein, in de uitlokking van de muur, die beklommen moet worden, in het samen-zijn met moeder en in het zich meten met vader.

Tot zover hebben we getracht voor de lezer, wiens belangstelling als opvoeder in de eerste plaats uitgaat naar de directe verheldering van zijn inzicht in de ontwikkeling van het kind, door ons exposé de weg naar dit belangrijke paedagogische en psychologische werk te openen. Echter, behalve het tweede en derde deel van dit boek, die van praktische aard zijn, bevat het boek in het eerste deel een theoretische beschouwing, die van grote wetenschappelijke waarde is.

IN de theorieën over de ontwikkeling van het kind tekenen zich in de laatste jaren duidelijk twee richtingen af: één, waarin de ontwikkeling beschreven wordt als het terugdringen van de directe begeerten en de hieruit voortvloeiende impulsen, en één, waarin de ontwikkeling gezien wordt als een opeenvolging van paedagogische situaties, waar kind en opvoeder in hun gebondenheid gericht zijn op de toekomstige zelfbestemming van het kind. Het is deze theorie, die terug gaat op Stern en in ons land door Kohn-

stamm en Langeveld verder ontwikkeld werd, welke Beets hier voor het eerst in de ontwikkeling van de paedagogisch psychologie systematisch en in duidelijke woorden beschrijft en daardoor mede de weg opent voor een reeks van vruchtbare onderzoekingen op het terrein van de opvoedkunde van het normale kind.

Hiermee zijn tevens de grenzen aangegeven, waarbinnen het onderzoek van Beets zijn waarde heeft. Uitgaande van de normale paedagogische situatie van het gezonde kind missen we wel zeer de overgang naar het kind, dat door ontwikkelings- en milieustoornissen de beschreven situaties anders of slechts gedeeltelijk kan beleven.

Ook moeten we ons afvragen of het beeld van de grote jongen, dat hier gesteld is, niet al te zeer door het sociaal-cultureel milieu bepaald is. Of dit beeld ook voor de jongen uit een sociaal-cultureel eenvoudiger milieu toepasbaar is, in het bijzonder waar het de verhouding tot de vader en de moeder en tot het meisje betreft, is voor mij nog een open vraag.

L. v. G.

„De grote jongen”, Dr N. Beets.
Uitgave Bijleveld, Utrecht 1954.

IK DENK (ER) ZO OVER

BOLLAND

IN de onderstelling dat een enkele opmerking uit Uw lezerskring U niet onaangenaam is, laat ik deze volgen naar aanleiding van het artikel van mevr. dr. v. d. Bergh van Eisingha-Elias in „M. en W.” van 10 Juli.

Het is bekend, dat wijlen prof. L. Polak uit Groningen, een van de grootste en gaafste voormannen van het humanisme, een fel tegenstander was van prof. Bolland.

Ik heb indertijd een enkele cursus van prof. Bolland gevolgd en het is niet zonder enige weerzin dat ik terugdenk aan het gebral van deze man.

Het verwondert mij, dat bijna 2 van de 8 bladzijden gevuld zijn met propaganda voor prof. B.

L.

MENS EN WERELD

Verschoont om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

2) „Wij zijn geen vrije mensen meer ten opzichte van de arbeid, doch de arbeid heeft ons ingelijfd, waardoor onze persoonlijkheid en onze vrijheid vernietigd werden. Dát is het wat ons uitput, wat de productie verlamt en wat zozeer ontmoedigt, dat het onverschilligheid verwekt”.

3) „De ontwikkeling van de techniek in de laatste 100 jaar heeft ons geleerd, dat zegen en vloek zeer dicht bij elkaar kunnen liggen. Naar zijn wezen is techniek iets zegenrijks en vreedzaam en wordt slechts dan in het tegendeel verkeerd, wanneer menselijke waarden niet meer de maatstaf voor het weegbare vormen”. „...voor de vernietiging van menselijk-zedelijke zelfstandigheid te behoeden, die bij een voortschrijdende mechanisering van het leven kan intreden, wanneer hiertegenover geen echte menselijke waarden gesteld kunnen worden”.

4) „de ontmenselijking van de arbeid... gedeeld, automatisch en passief, monotoon, onveilig, ontworteld, in waarde gedaald en zonder vreugde”.

5) „de beste wereld die mogelijk is”.

John Knight: „Mijn psychoanalyse”

WANNEER een leek zich voor psychoanalyse interesseert en 'n indruk van deze behandelingsmethode wil krijgen, dan kan hem dit boek zeker ter lezing worden aanbevolen. Het is echter ook belangwekkend voor ieder, die zich afvraagt wat er in de gedachtenwereld van de moderne psychotherapie en met name van de psychoanalyse aan de orde komt: geldingsdrang, sexuele emoties en neigingen, gevoelens van kinderlijke afhankelijkheid, machtsverlangen, wreedheid, de overgang van emotionele spanningen in lichamelijke verschijnselen, zoals hier de maagzweer etc. etc.

In de derde plaats is dit boek belangwekkend omdat het ons een inzicht geeft in een stuk Amerikaans leven, in de positie van een Amerikaanse jood, een Amerikaanse intellectueel, in de Amerikaanse jeugd.

Bij het schrijven van een boekbespreking als deze, ga ik altijd weer twijfelen aan de waarde van het populariseren in het algemeen en van de psychoanalyse in het bijzonder. Zal men geen verwachtingen gaan koesteren, die tot teleurstellingen moeten leiden, zal men geen verwarrende ideeën ontketen? Psychoanalyse is nu eenmaal een behandeling, die voor

slechts enkelen openstaat: geld, tijd, intellect, levensomstandigheden zijn maar zelden zo, dat iemand hierdoor en hiermee geholpen kan worden. Psychoanalyse is geen wondermiddel dat elk geestelijk lijden en elk minderwaardigheidsgevoel op kan lossen. Aspirine is ook niet goed voor elke ziekte en moet ook op de juiste wijze voorgeschreven worden, wil het zijn heilzame werking ten volle doen gelden.

Misverstand wordt door dit boek echter niet opvallend in de hand gewerkt. Het is zeer nuchter en rustig, het is populair zonder oppervlakkig te zijn. Het is met een warm hart geschreven en behandelt allerlei punten, waarover veel misverstand bij het publiek bestaat. Het laat duidelijk zien hoe moeilijk het is zichzelf wat beter te leren kennen en een pleidooi voor kwakzalverige zelf-analyse vindt men er gelukkig niet in. Wat voor nut heeft het boek dan? Een neurotisch mens zal er niet minder neurotisch of minder nerveus door worden! Het is bestemd voor mensen, die wat meer willen begrijpen en die belangstelling hebben voor het verschijnsel mens. Referent vond het boeiend en sympathiek.

Dr V. W. D. SCHENK.

Uitgave „Nieuwe Wieken” N.V., Amstelveen.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**



N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

AURORA OPGERICHT 1887

AMSTERDAM - HERENGRACHT 62 - TEL. 47006-42878

KAPITAAL - LIJFRENTEN - VOLKSVERZEKERINGEN

en . . . het veelgevraagde

AURORA SPAARCERTIFICAAT

(3% RENTE EN EEN GEGARANDEERD SPAARKAPITAAL
OOK NA OVERLIJDEN)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

Schriftelijke studie

in de

WIJSBEGEERTE

Gratis prospectus: „UNIVERSITAS”

P. C. Hooflaan 55 - Zeist

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr W. J. Jong en H. Kuysten. Administratieadres: Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O.). Abonnementenprijs f 3,— per jaar. wijklaan 2, Dubbeldam (Z.H.)

PLEEGGEZIN GEZOCHT

De Vereniging „Humanitas” zoekt voor een schoolgaande jongen een pleeggezin dat in staat en genegen is, samen met de Vereniging problemen t.a.v. de opvoeding op te lossen. Brieven met uitvoerige gegevens aan het Centraal Bureau van de Vereniging, Vondelstr. 61, Amsterdam-W.

Ongeh. Vrl. arts, Groningen, zoekt voor haar gezin besch.

HUISHOUDSTER

(35 j., kind geen bezw.). Moet van kinderen en dieren houden. Br. ond. no. Sept. 6 bur. v. d. bl.

Weden. Hoofd Comm. ter Secr. Betuwe m. kind van 8 jaar, zoekt een besch.

DAME v. d. HUISHOUDING

Nieuwe woning. Brieven o. nr. Sept. 5, Bur. v. d. Bl.

Kennisgeving:

GERRIT BRANDS

en

CATHRIEN BUTZELAAR

trouwen 29 Sept. 1954, 12 uur stadhuis.

Hum. inzegening om 1.15 uur in restaurant Tramstation te Amersfoort.

Felicitatie-adres:

Van Hoornekade 87 bis, Utrecht.